

Dějiny člověka a světa v pojetí anthroposofie

Jan Bouzek

Moderní člověk žije jakoby ve dvou různých světech. Jedním je ten, který mu předkládá věda ve své dnešní podobě a druhým je touha, ba jakési vnitřní přesvědčení, že tento svět není oním opravdovým, úplným. Náš cit, naše vnitřní uzpůsobení tento obraz světa nepřijímá. Náš rozum se svým myšlením se vzdálil světu našeho citu, který žije dosud ve víře, v náboženské přesvědčení, v morálním imperativu, v našem svědomí. Pro většinu z nás jsou tyto dva světy nespojitelné a žijeme tedy stále v jakémsi rozporu. Sám jsem se pokoušel řešit tento spor hledáním v mnoha směrech a také vlastními úvahami, že rozum prostě nemůže proniknout za určitou hranici, že to podstatnější je vědeckému poznání nedostupné. Teprve setkání s anthroposofií mi nabídlo možnost spojit konečně oba světy v jeden: vstoupit do světa citu a víry s jasným rozumem a do světa rozumového bádání přinést srdce.

O syntézu obou směrů se pokoušeli mnozí a někteří z moderních filosofů ušli velký kus cesty, jako např. Carl Jung či Teilhard de Chardin, ale přesto nikdo z nich nedošel tak daleko jako Rudolf Steiner. Anthroposofie nezamítá poznatky vědy, pokud jde o skutečné poznatky, staví se jen proti neodůvodněným hypotézám za poznatky vydávaným, proti její jednostrannosti. Marxismus byl pouze extrémním projevem materialistických tendencí vědy v tom smyslu, jak se formovala v 19. století: dnes se tomu říká scientismus či pensée du XIXem siecle, myšlení 19. století, a z mnoha stran sílí proti této jednostrannosti odpor. Začíná se objevovat alternativní přístup k přírodovědě jako alternativa k darwinovskému. Základy k tomu položil už Goethe, ale rozpracoval je nejvýrazněji Rudolf Steiner. Podle Steinera existuje 12 základních přístupů ke skutečnosti, z nichž materialismus a idealismus představují jen dva z mnohých, které dohromady teprve dávají smysluplný celek. V dnešní době převažující tzv. vědecký světový názor vznikl od 18. století a pro myšlenkový svět starších období by představoval extrémní absurditu. To platí i v nazírání na dějiny člověka a země, pro něž má být tato přednáška úvodem k anthroposofickému přístupu k nim.

Mnohé z toho, co Steiner přinesl, navazuje na starší poznatky známé ve starších dobách - na rosekruciány, na mystérijní učení starověku i ještě dřívějších dob. To neznámá, že by Steiner od nich opisoval - přesněji lze říci, že vlastní cestou dospěli všichni, kdo se dostali dostatečně daleko, k poznání téže duchovní skutečnosti. Ovšem v dřívějších dobách nebylo duchovní poznání dostupné všem a racionální filosofický přístup k noetice začal až s řeckou filosofií: předtím existovaly jiné cesty. O tom všem si pohovoříme v jiné přednášce o mystériích, ale zde si aspoň připomeňme vnitřní zkušenost, která vás sem patrně přivedla, že totiž svět dostupný našemu současnému smyslovému vnímání je jaksi jen fragmentem reality, ve které se ani plně nerealizuje náš život mezi zrozením a smrtí, který nadto, nazírán jen sám o sobě, by musel být onou tragickou fraškou bez začátku a konce, jak to nazýval Shakespeare či v Nesnesitelné lehkosti bytí Milan Kundera. Anthroposofie chápe historii světa a člověka jako jeden celek, ale přesto si i my rozdělíme náš úvod na

problémy lidských dějin, o kterých hovoří psané nebo aspoň archeologické prameny, a na dobu starší, kterou se z materialistického hlediska zabývají paleontologie a geologie. Všimněme si však úvodem aspoň jednoho aspektu, který po Steinerovi začíná znovu objevovat moderní rytmologie. Základní kosmický a zemský rytmus ročních období, dní a dokonce velkého platónského roku je zakódován i v našem těle, mikrokosmu, v našem dechu, tlukotu srdce. 1/12 platónského roku (t.j. doby, kdy slunce v jarním období vychází znovu v témže bodě zvířetníku) představuje asi 2200 let; po takovou dobu vychází Slunce na jaře ve stejném znamení zvěrokruhu a to je také základní jednotkou jedné z nejdůležitějších historických periodizací u Steinera, jakkoli existují i jiné rytmy.

Dnes obvyklá historie se snaží postupovat podle bezprostředních časoprostorových vztahů jednotlivců a skupin a vztahů mezi sférami lidské činnosti (ekonomie, politika, právo, duchovní život) v té které době či v chronologické následnosti. Anthroposofie rozvíjí především historickou symptomatologii, která vybírá z množství historických událostí to nejtypičtější. Vysvětluje i vztahy, které jsou jinak nevysvětlitelné, např. ty, které jsou přenášeny z jedné doby do doby daleko pozdější reinkarnacemi těchže osobností (myšlenka reinkarnací je dnes opět aktuální i mimo anthroposofii a indickou tradici, vzpomeňme jen Kunderova už vzpomenutého románu Nesnesitelná lehkost bytí, jehož hlavní hrdina se zrodil z věty Einmal ist keinmal) a působením sil nikoli bezprostředně patrných našimi smysly. Ve starověké Eleusině se předvádělo divákům trojí jeviště: prostřední představovalo lidský svět dostupný smyslům, horní svět démonů a dolní svět démonů opačného pólu: teprve simultánní pozorování všech tří jevišť dávalo celku smysl. Anthroposofický přístup k dějinám otevírá cestu k podobnému celkovému poznání. Hlavní periodizace, jak už jsme si řekli, počítá s obdobími 1/12 platónského roku.

Dnešní období začalo v 15. století (přesné datování uvádí rok 1413) a odpovídá tomu, co se v běžné historii nazývá novověk. Charakteristický pro toto období je tzv. moderní či vědecký způsob myšlení (tak to nazýval např. Auguste Comte). Myšlení se stává naším vlastním, základem prožitku já (viz Descartes: Cogito, ergo sum), vůči světu se dnes cítíme jako samostatná individualita (srov. já a Bůh u Luthera jako dvě základní entity). Tento stav vědomí nazývá Steiner duší vědomou (Bewusstsein) a astrologicky je tato doba ve znamení Ryb. Předchozí období nazývané u Steinera většinou řecko-latinským začalo od poloviny 8. století př. Kr., tedy zhruba v době prvních řeckých olympiád a založení Říma. Tato doba byla ve znamení Berana, působil v ní Kristus - Beránek Boží, a její počátek je obrazně zachycen v mýtu o 12 Argonautech, kteří přinesli do Řecka z Kolchidy zlaté beraní rouno. S počátkem této doby přichází opět, i když ne tak daleko jdoucí, emancipace jednotlivce z pokrevních a společenských svazků, poprvé se objevují svobodní lidé a filosofický způsob myšlení, dosahující svého vrcholu v řecké filosofii (tak ho opět nazýval Auguste Comte). Ve Steinerově terminologii se nazývá dobou duše rozvažující a pociťující (Bewusstseins- und Gemütsseele). Slovo Gemüt je těžko přeložitelné nejen do češtiny, proto i do angličtiny a francouzštiny se tento termín překládá zkráceně intellectual soul, l'âme intellectuelle. Osvětlíme si je poněkud tím, když si vybavíme polaritu rané řecké filosofie a lyriky, dvou hlavních způsobů reflexe světa v rané řecké kultuře. Tato doba sestává, jak je obecně známo, ze tří hlavních období: řeckého, římského a latinského, a na rozhraní obou prvních leží inkarnace Kristova a jeho působení na zemi, podle anthroposofie ústřední bod kosmického

vývoje země a člověka, obrat od sestupného vývoje minulosti k vzestupnému vývoji naší doby.

Obnovení impulsu Kristova tak, aby mohl plně znovu působit v naší době, je také ústředním úkolem celé anthroposofie. Dobu řecko-latinskou předcházela doba egyptsko-chaldejská či egyptsko-mesopotámská. Začala okolo r. 2900 př. Kr. Jednotlivec byl ještě daleko více součástí celku - starozákonní Židé se cítili všichni být synové a dcery Abrahámovi, egyptské pyramidy byly m.j. obrazem pyramidální struktury lidské společnosti, kde každý byl poddaným toho, kdo stál společensky výše, i sám faraón či král byl otrokem bohů. Pro tu dobu byly takové vztahy přiměřené, zato pokusy o jejich zopakování v naší době jsou pro nás nepřijatelné. Tenkrát tvořila i společnost jeden celek: správně-soudní a hospodářská sféra byly jen drobnými odděleními státně- náboženského organismu. Teprve v antickém světě se z tohoto původního celku emancipoval správně-právní systém a až v době moderní systém hospodářský, který si teprve od 15. - 16. století získal rozhodující postavení; v projekci moderního stavu do vzdálenější minulosti je jedna z nejvíce evidentních chyb marxistické teorie. Doba egyptsko-mesopotámské kultury (či též doba bronzová) byla také, jak víme i z mytologií dobou heroů, osobností přesahujících lidské dimenze; ti byli pak skutečnými vůdci ostatních, a skrze ně mohly působit vyšší božské bytosti. Mezi takové patřil Gilgameš (epos ho charakterizuje jako ze tří čtvrtin boha a jen z jedné čtvrtiny člověka), i zakladatel egyptské kultury Toth, řecky Hermés.

Způsob reflexe světa této doby nazýval Comte předfilosofické myšlení, jiní dnes sapietní moudrostí - příklady máme např. v Knize přísloví Starého Zákona. Ve Steinerově terminologii se tato doba nazývá dobou duše citivé (Empfindungsseele). Patří sem starozákonní dějiny Židů až po Davida a Šalamouna. Příprava nového věku, ve kterém se Kristus skrze sféru sluneční přibližoval k Zemi, je patrná zejména z působení Mojžíšova okolo r. 1200 př. Kr. a z o něco staršího nezdařeného pokusu o reformu egyptského náboženství Echnatonem (Amarna). Ještě starší období známé jen z archeologických nálezů a říkáme mu keramický neolit, začíná intenzivním obděláváním půdy. V terminologii Steinerově se nazývá obdobím praperským, neboť mytologie Avesty, přestože její nám známá verze byla kodifikována až o mnoho později, nejlépe reflektuje způsob myšlení doby první zemědělské civilizace, která chtěla pěstováním plodin a chovem domácích zvířat nejen najít obživu, ale také zušlechtit svět a tím bojovat na straně dobra proti zlu, v řeči Zarathustrova učení na straně Ormuzdově (Ahura Mazdao) proti Ahrimanovi. Na tohoto velkého Zarathustru vzpomínal ještě Platón a nebyl totožný s pozdějším žijícím v Babyloně okolo r. 600 př. Kr., který byl už historickou osobností (i když byl podle R. Steinera reinkarnací předchozího). Toto praperské období představovalo obrat ke smyslovému světu, rozdělení na kněze, bojovníky a rolníky, jak je zjišťuje u všech indoevropských národů např. Dumézil. Mágové, knězo-králové byli přirozenými vůdci všech.

Tato doba stála ve znamení Blíženců: podvojnost chápání světa je patrná i z perského náboženství a rozvíjela především to, co se v anthroposofii nazývá astrálním tělem, onu část nás, kterou poněkud jiným způsobem mají vedle nás i zvířata. Ještě starší období, předcházející praperskému, se nazývá v anthroposofii dobou praindické kultury, neboť jeho stopy se nejlépe dochovaly v nejstarších vrstvách indické tradice, i když Praindové v té době ještě žili ve Střední Asii. Lidé byli

tehdy svou přirozeností rozdělení na kasty, materiální svět byl vnímán jako nepodstatný, jako mája, klam, moudrost se získávala ještě celkem přirozeně s pokračujícím věkem. Tato doba odpovídá přechodu od mesolitu k počátkům neolitu, byla ještě ve své podstatě nezemědělská, i když už chovala domácí zvířata. Stála ve znamení Raka (asi 7200 - 5100 př. Kr.) a předcházela jí atlantská katastrofa, známá z mnoha světových mytologií, ale současnému scientnímu pojetí vědy už prakticky nedostupná. Jednou ze základních chyb této vědy je totiž mechanická extrapolace jedné variabilní hodnoty za automatického předpokladu, že všechny ostatní kvality zůstanou konstantami. Je to, jako bychom např. vypočítali, jak vypadalo lidské srdce před tisícem let a jak bude opět vyhlížet za dalších tisíc let. Kdekoli konfrontujeme tuto mechanickou extrapolaci se světem dostupným naší zkušenosti, všude selhává a je tedy jen věcí naší neodůvodněné víry ve vědu, že tyto její nepodložené hypotézy přijímáme za pravdu: ani v líčení těchto starších období není anthroposofie v rozporu se skutečnými vědeckými poznatky, nanejvýš odporuje nepodloženým hypotézám.

Steinerovo líčení atlantské doby odpovídá starší esoterní tradici. Teprve v její mladší části byli lidé podobní dnešním. Ty presapientní formy člověka, které známe ze středního a starého paleolitu, jsou doklady těch lidských skupin, které příliš brzy tvrdly ve své tělesné stavbě a oddělily se tak od onoho, v dnešní anthropologické hantýrce nazývaného "progresivního vývoje". Ostatní lidské bytosti měly tenkrát ještě tělo i "kosti" měkčí, v polotekutém stavu, formy jejich těl nebyly ještě pevné. Vůbec anthroposofie, i když nepopírá žádný z opravdových Darwinových postřehů, interpretuje celý vývoj odlišně: zvířata se postupně oddělovala od cesty vývoje, kterou procházel pravěký člověk, přebírala do sebe různé jednostranné vlastnosti, které by zabraňovaly dalšímu vývoji lidského těla. Přinesla tak oběti, za které jim musíme být vděční. V atlantské době nebyla jiná jen těla lidí, jiný byl i svět je obklopující. Vzduch byl hustší než je dnes a voda řidší, neexistovala duha, svými tehdejšími schopnostmi ovládli Atlantové síly rostlin, silou klíčení poháněli své dopravní prostředky, i jejich obydlí byla budována silami rostlinné říše. Platón ve svém dialogu Kritias líčí ostrov Poseidonii z poslední fáze Atlantidy. Celý atlantský věk se skládal ze sedmi období, podobně jako věk poatlantský (z předchozího vyplývá, že nyní jsme v pátém poatlantském období). Teprve na přechodu od atlantského k poatlantskému období se více rozvíjely nástroje, náradí a užití ohně pro vlastní užitek. Tady jakoby odporovala anthroposofie dnes uznávané chronologii paleolitu, ale ta je právě případem oné mechanicky extrapolované hypotézy, o jaké jsme už mluvili; podobně je tomu s mechanicky extrapolovanými obrovskými vzdálenostmi v mimoplanetárním prostoru.

Vývoj atlantské doby vedly mysterijní svatyně. Nejvýše z nich stála sluneční mystéria, ale byla doplněna ostatními planetárními. Vůdcem slunečních mystérií byl i Manu, starozákonní Noe, který vyvedl část nejpokročilejších Atlantů z mizejícího světadílu do střední Asie. I tuto postavu nadlidského formátu reflektuje mnoho mytologií v různých částech světa. Protože v atlantské době se i vnější podoba lidí různých období lišila, R. Steiner hovoří o rasách, které v různých obdobích hrály vedoucí úlohu. První byli Rmoahalové, do jejich doby patří počátky řeči. Za následujících Tlavatlů začala královská hodnota a kult předků, za Pratoletků začal státní život a osobní zkušenost se stala důležitou schopností. Za čtvrté, praturanské rasy došlo k zápasu o moc a sobecká přání začala rozpoutávat ničivé síly. Za páté rasy, Prasemitů, začala schopnost úsudku, logického myšlení a tehdy také Manu vyvedl nejpokročilejší Atlanty do střední Asie. Tento vývoj se ještě stupňoval za šesté rasy

praakkadské, kdy došlo k regulaci společenského života zákony. Postupně ale převládaly ničivé síly, vyvolávané sobectvím již od 4. rasy, a tento vývoj vyvrcholil za sedmé pramongolské rasy, kdy byli nejvíce uctíváni ti nejstarší a převládla naivní víra v moc nad životními silami. Ničivé přírodní síly rozpoutané sobeckými zájmy nakonec většinu atlantské pevniny zničily (to by mělo být mementem i pro naše zneužívání sil neživé přírody) a zbyly z ní jen malé části, mj. dnešní Irsko a část Anglie. Atlantské době předcházela doba lemurská, která zanikla ohňovou katastrofou a tehdy byly poměry ještě daleko odlišnější od dnešních než v době atlantské.

Teprve od poloviny atlantského světa (v anthroposofii se to nazývá třetím stvořením) existují zvířata a rostliny podobné dnešním. Druhé patřilo do pozdější lemurské doby, a tehdy žily velké ještěrky, lezoucí ve vápnitém bahně. V nejstarší lemurské době proběhlo první stvoření s rostlinami podobnými dnešním řasám, které žily v měkkém voskovém křemíku. Před lemurským obdobím, v době hyperborejské, převládal na Zemi kosmický bílek, který svou hustotou byl asi uprostřed mezi dnešním vzduchem a vodou, ještě předtím začaly dějiny země dobou polární, kdy došlo k oddělení Slunce od Země. V lemurské době došlo k oddělení Měsíce od Země, následkem toho k oddělení pohlaví a na čas byl na zemi inkarnován jen jediný lidský pár, biblický Adam a Eva. Poslední období před oddělením Měsíce bylo zvláště obtížné, vzpomínka na jeho těžkosti probouzí ještě dnes v mnohém z nás instinktivní odpor k plazům, kteří tehdy na zemi okolo nás žili: i naše tehdejší těla byla takového charakteru. Do této doby patří i zásah luciferský, obrazně líčeno jako svedení hadem a následné vyhnání z ráje: svoboda získaná poznáním byla zaplácena nemocemi a smrtí.

Anthroposofie učí také o dřívějších obětech Kristových před obětí na Golgotě, kterými Kristus zachraňoval člověka tehdy, když byl jeho další vývoj ohrožen: poprvé v pozdní lemurské době a ještě dvakrát v rané a pozdní době atlantské. O předchozích stavech země a člověka hovoří už jen indická tradice a anthroposofie. Známý byl esoternímu bádání, ale vnější vědě je takové poznání už nedostupné; ta se dostala nejdále ke stvoření oné jakési zamíchané mlhoviny. Mezi zemským vývojem a předchozím bylo období nazývané indickou terminologií pralaya, kdy existovalo jen duchovní a nic materializovaného, jakési období klidu. Před tímto mezidobím existoval starý Měsíc, kdy byly poměry velmi odlišné od zemských. Existovala tu říše zvířecí a rostlinná, ale nikoli nerostná, nikoli pevné skupenství, ale jen tekuté, život byl podobný existenci v děloze a lidé měli tehdy jen obrazné vědomí jako ve snu. Lidské tělo bylo zvířecího charakteru. Na předchozí planetární inkarnaci, starém Slunci, bylo lidské tělo ještě rostlinného charakteru, existoval jen lidský a zvířecí svět, člověk ještě neměl ani ono snové vědomí měsíční, a Slunce samo i všechno v něm mělo ještě jen plynné skupenství. Ještě předtím, na starém Saturnu, existovalo jen teplo (tedy živel ohně) a lidské tělo bylo ještě jen minerálního charakteru. Podobně po skončení zemského vývoje dojde k novému planetárnímu stavu nazývanému v Apokalypse Novým Jerusalemem, v jiné tradici Jupiterem; do něho vstoupí ty z lidských bytostí, které se dokáží natolik vyvinout po morální stránce, aby se mohly spojit s Kristem. "Nebe a Země pominou, ale má slova nepominou", pravil Kristus sám podle svědectví evangelia. V Apokalypse je také v oslovení sedmi sborů naznačen budoucí vývoj. K naší době se vztahuje dopis církvi sardské: Znam skutky tvé, že máš jméno, že jsi živý, ale jsi mrtvý. Buď bdělý a utvrzuj jiné umírající, neboť jsem nenalezl skutků tvých plných před Bohem. (Zj 3:1-2)

Po naší středoevropské době nastoupí ve druhé polovině 4. tisíciletí po Kristu doba, ve které budou mít vůdčí postavení Slované, především východní (v řeči Apokalypsy je to církev filadelfská, tedy doba, kdy bratrská láska má převládnout nad nenávisť) a poté zase 2200 let později sedmé poatlantské období s vedoucí rolí Ameriky. Jiným historickým fenoménem udávajícím dějinný rytmus je střídání sedmi archai ve vedení lidstva. R. 1879 začala opět doba michaelská, podobně jako za helénismu, kdy se připravovala Kristova inkarnace na zemi. Předchozí doba gabrielská více přála silám dědičnosti, spojování do národních skupin. Dnešní michaelská doba opět má za úkol sjednocování světa a skrze nacionalismus se projevují síly reakce, ty, které se protíví světovému vývoji. Anthroposofie také učí, že od r. 1909 se Kristus znovu přiblížil k zemi, až ke sféře hraničící s fyzickou (říká se jí éterická nebo životní) a že je cestu k němu dnes snadnější nalézt než dříve. To všechno je jen stručný úvod do jedné oblasti anthroposofie; podrobnější informace jsou obsaženy zejména ve Steinerově knize Tajná věda v obrysech, ale také v mnoha dalších jeho přednáškách. Pokusili jsme se ukázat, jak v časových obdobích nám blízkých lze většinu sdělení anthroposofie úspěšně konfrontovat s poznatky historie a přírodních věd. Dále do minulosti ovšem tyto možnosti nemáme a mnohá sdělení zde učiněná mohou být nečekaná a překvapivá.

Pokud sami nedosáhneme jasnovidnosti, nemáme možnosti si tato sdělení ověřovat vlastním poznáním, i když odpovídají většině pravých esoterních tradic dochovaných v Orientě i v jiných částech světa. Není nutné ani pro anthroposofa, aby přejímal automaticky všechna sdělení, která R. Steiner přinesl. On sám často říkal: Nemusíte souhlasit, jen naslouchejte těmto sdělením bez apriorních předsudků, apriorní předpojatosti. Některá sdělení lze ověřit praxí či vnějším studiem, jiná zpočátku aspoň tak, že s nimi skusíme žít a zkoumáme pak, zdali našemu životu prospívají či nikoli. Obraz světa, jak ho podává scientismus, působí na většinu nás deprimujícím dojmem, sráží nás dolů. Anthroposofický obraz světa nás může naopak povznést tím, že se skrze něho dostáváme do harmonického vztahu se světem i s námi samými, že se zvětšují naše životní síly, naše schopnosti, náš život může přinášet lepší plody. Zkusme si to i my a podle ovoce tohoto snažení poznáme, zda je to k dobrému či zlému. Jen takovou míru nepředpojatosti očekával R. Steiner od svých žáků. Tato úvodní přednáška nemohla podat více než stručný náčrt základních přístupů anthroposofie k dějinám světa a člověka. Snad však může být podnětem k zamyšlení nad možnostmi alternativního či lépe řečeno doplňujícího přístupu k onomu, které nám podává dnes převládající materialistická věda. Její extrémní podoba, známá z minulého režimu, dnes již ztratila mnoho své síly, ale i umírněnější varianty redukuje obraz světa jen na některé jeho aspekty a v mechanické extrapolaci těchto jednostranných aspektů se stávají brzdou dále jdoucímu poznání duchovnímu, cestou, kterou způsobem pro naši dobu přiměřeným nastoupila anthroposofie.